

AFETE HAZIRLIK VE AFET BİLİNCİ EĞİTİMİNDE VERİLEN MESAJLARIN STANDARDİZASYONU

Mikdat KADIOĞLU¹
kadioglu@itu.edu.tr

Öz: 1999 yılında oluşan Marmara depremleri büyük kayıpların verilmesine neden olmuş, Türkiye’de afet yönetimi ve hazırlık konusunda daha iyi bir eğitim, öğretim, hazırlık ve planlamaya ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle, artık toplumumuzu afetler ve acil durum yönetimi konularındaki yanlış ön yargılardan ve duygusal saplantılardan arındıracak, tutum ve davranışlarında iyi yönde köklü değişikliklere yol açabilecek yaygın ve standart bir eğitim ve öğretime ihtiyaç vardır. Son afetler bireysel güvenliğimiz, ailemizin ve arkadaşlarımızın güvenliğini, şimdiye kadar yanlış ve doğru olduğuna inandığımız davranışlarımızı da sorgulamamıza neden oldu. Toplumun afet olmadan afetlere hazırlanması ve eğitimi onların güvenliklerini sağlamanın en iyi yoludur. Bununla beraber, afetlere hazırlık sadece devletin ve yerel yönetimlerin görevi de değildir. Diğer taraftan, deprem ve diğer afetlere karşı ulusça ve tek tek bireyler olarak, en kısa sürede ve öncelikle öğrenmemiz gereken (Çök, Kapan ve Tutun, Yerinde Sığınak Oluştur, Kilitlen ve Yat, Tahliye gibi) belli başlı dört davranış şeklini de iyice bellememiz ve standartlaştırarak daha çok STK’lar vasıtasıyla yaygınlaştırmamız gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet, Bilinç, Deprem, Hazırlık, Sığınak, Tahliye

Giriş

Bugün okullarda, değişik kurum ve kuruluşlarda ve STK’ların düzenlediği kurslarda verilen eğitim ve öğretimde, hizmet içi kurslarda ve kamu reklamlarında afetlere verilen önem/yer, toplumu oluşturan tüm bireylerde güçlü bir afet bilinci oluşturmak için tam ve yeterli değildir. Benzer şekilde şuan yapılan eğitim öğretim faaliyetlerinde afet bilincini vermeye ve doğru davranış şeklini öğretmeye yönelik konuların bazıları, yaşama dönük, yaparak ve yaşayarak öğrenmeye uygun bir şekilde de değildir. Bunlara ilaveten afetlere yönelik eğitim öğretim programlarında tüm tehlikeler/riskler, afet zararlarının azaltılması ve planlama konuları bir bütün olarak ele alınmayıp, yanlış bir şekilde bir çok afetten sadece birine ve afet yönetim sisteminin tek bir evresindeki çalışmalara yönelmiştir (Kadioğlu ve diğ., 2005).

Türkiye’nin afet yönetiminde başarılı olabilmesi için, yerel yönetim ve merkezi idarelerle birlikte sivil toplum kuruluşları (STK) ve iş çevrelerine ait tüm kaynaklarının kullanılabilmesi, modern afet durum yönetiminin tüm süreçlerinin bütün tehlikelere yönelik ekip çalışmasıyla koordine edilebilmesi için bütünleşik bir afet durum yönetimi modeli ve olay komuta sisteminin ülkemizde oluşturulup uygulanması gerekmektedir. Bunun için ülkemizde ve bölgemizde hem profesyonel hem de gönüllü afet ve acil durum yöneticileri mevcut eğitim olanaklarından da yararlanarak aynı afet yönetimi ve komuta sistemini, dil ve yöntemleri kullanabilmeleri için periyodik olarak eğitilmesine ve standartlaştırılmış mesajların verilebilmesine yönelik kurumsal, idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır (Akşit ve diğ., 2004).

Sonuç olarak topluma afet eğitimleri ezberden daha çok beceriye yönelik olmalı, eğitimlerde biçim olarak taklit öne çıkmamalı ve topluma doğruluğu şüphe getirmeyen ortak mesajlar verilmelidir. Bu konuda da öncelikle standartlar oluşturulmalı ve kalite denetlenmelidir (Akma ve diğ., 2001; Akman ve Ural, 2001). Bütün bu nedenlerden dolayı, bu bildiriye “Afetlere Dirençli Toplum Oluşturma”ya yönelik eğitim ve öğretim programları ile birlikte halka verilmesi dört temel davranış şekli (Çök- Kapan-Tutun, Yerinde Sığınak Oluştur, Kilitlen ve Yat, Tahliye) ve mesajları konusu gelişmiş ülkelerdeki uygulamalar ve ülkemizin kendine özgün şartları göz önüne alınarak irdelenecektir.

Afet eğitimi, afet konusunda profesyonel veya yönetici seviyesinde çalışanlar için “Afet Yönetimi Eğitimi”; halk için ise Afet Bilinci Eğitimi olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Aşağıda kısaca açıklanan belli başlı eğitim ve bilgiler, halka yönelik Afet Bilinci Eğitiminde sahip olunması ve bunların periyodik eğitimlerle yenilenip tatbikatlarla pekiştirilmesi gerekir.

¹ İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi, 34469, Maslak, İstanbul.

Kullanılan Yöntem

Deprem ve diğer afetlere karşı ulusça ve tek tek bireyler olarak, en kısa sürede ve öncelikle öğrenmemiz gereken aşağıdaki belli başlı dört davranış şeklini de iyice bellememiz gerekir. Bu davranış şekillerini öğrenerek ister evde, okulda, çarşıda veya ister başka bir yerde olalım, herhangi bir afet anında kendimizi nasıl koruyacağımızı bilmek gereksiz yere can kaybını önlemek bakımından önemlidir (Kadioğlu ve İskender, 2001). Ailece, okulda veya çalışma arkadaşlarımızla herhangi bir tehlike ortaya çıkınca bu davranış şekillerini nasıl uygulayacağımızın provalarını yaparsak, tehlike başladığında reflekslerimiz otomatik olarak bizi doğru davranışlarda bulunmaya yönleltecektir (Kadioğlu ve diğ., 2004). Bu nedenle aşağıda toplumumuzun afet bilincine katkıda bulunabilmek için birincil tehlikeler ve davranış şekilleri özetlenmiştir:

Birincil Tehlikelere Karşın Davranış Şekilleri:

1. Çök, Kapan ve Tutun
2. Yerinde Sığınak Oluştur
3. Kilitlen ve Yat
4. Tahliye

1. Çök-Kapan-Tutun: Bu davranış şekli deprem, uçak kazası, bomba patlaması ve bomba tehdidi, yıldırım ve hortum için uygulanır. Zemin sarsılmaya başladığında veya yüksek sesli bir patlama duyulduğunda/hissedildiğinde veya bir çök, kapan ve tutun tatbikatı uygulandığında okuldaki herkesin – öğrencilerin, personelin ve bulunan diğer kişilerin – aşağıda belirtilen koruyucu faaliyetlere başlamaları gereklidir (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadioğlu ve diğ., 2004).

Deprem anında tamamen yıkılıp yassı kadayıf şeklini almayan binalarda ölüm ve yaralanmalara daha çok yapısal olmayan riskler neden olmaktadır. Binalarımızın yüzde olarak büyük bir kısmının yassı kadayıf olmayacağı ve yapısal olmayan risklerden korunmanın evrensel olarak kabul edilen tek davranış şekli “Çök-Kapan-Tutun”dur. Bu gün artık “Çök-Kapan-Tutun” öğretisi, ABD’deki FEMA (Federal Afet/Acil Durum Yönetim Merkezi), Red Cross (Kızıl Haç) ve NWS (Ulusal Meteoroloji İşleri) gibi afetlerle ilgili belli başlı 40 değişik kurum tarafından başta deprem, hortum, yıldırım olmak üzere bir çok afetten korunmak için halka tavsiye edilmekte ve halka yoğun bir şekilde de öğretilmektedir (Kadioğlu ve diğ., 2004).

Deprem anında kendimizi nasıl koruyacağımızı bilmek önemlidir. Ailece, sınıfça veya çalışma arkadaşlarımızla deprem olunca ne yapacağımızın provalarını yaparsak deprem başladığında reflekslerimiz otomatik olarak bizi doğru davranışlarda bulunmaya yönleltecektir. Çök-Kapan-Tutun öğretisi, sadece çocuklar için gerekli değildir.

Bu nedenle, yetişkinlerin de mutlaka bu güvenlik hareketini öğrenip deprem anında doğru bir şekilde uygulaması gerekir. Hatta yetişkinler bu egzersizi yaparak çocuklara örnek olmak zorundadır. Öğretmen vb yetişkinlerin öncelikle kendilerini koruması çocukların afet sonrası bakımı için büyük önem taşımaktadır. Gerçek bir depremde insanların paniğe kapılmadan doğru hareket etme şansı, her Çök-Kapan-Tutun egzersizini çalışıldığında iki kat arttığı bilimsel olarak ispatlanmıştır.

2. Yerinde Sığınak: Tehlikeli madde (nükleer, biyolojik ve kimyasal (NBC)) sızıntısı veya serpintisi, duman, ateşli silah sesi, keskin nişancı tehlikesi veya şiddetli fırtınalarda uygulanır. Çevrenizde bir tehlikeli madde riski oluştuğunda: Dışarı çıkmanız söylenene kadar içeride kalın ve içeride hava girişini kesip güvenli bir sığınak oluşturun (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadioğlu ve diğ., 2004).

3. Kilitlen ve Yat: Çevrede ateşli silah sesi duyulduğunda, şüpheli veya tehlikeli kişi ya da keskin nişancı riskleri ortaya çıktığında uygulanır. Örneğin, yakınlarda bir silah sesi duyulduğunda, öğretmen veya personel “yere yatın” komutunu verir. Bunun ardından herkes düz yere veya zemine yatmalıdır. Bina içindeyseniz binanın ve/veya odanın kapısını içeriden kilitleyiniz. Eğer açık havada iseniz, emniyetli olduğu anda Yerinde Sığınak prosedürünü uygulamaya başlayın (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadioğlu ve diğ., 2004).

4. Tahliye: Yangın anı, deprem ve patlama sonrası, sel/su baskını öncesi ve anı; kimyasal kazalar, terör/bomba tehdidinde ve heyelan öncesinde uygulanır (Gürkaynak ve diğ., 2004; Kadioğlu ve diğ., 2004).

Sonuçlar

Türkiye’de 1999 öncesi afet zararlarını azaltma ve hazırlıklı olma konularında sistemli bir halk eğitimi ve örgütlenmesi uygulamasının bulunmadığı görülmektedir. Halk eğitiminin çok önemli bir boyutu eğitici eğitimidir ve eğitici el

kitaplarının ve eğitim materyallerinin niteliğidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de standardize edilmiş, kültüre uygun, etkinliği test edilmiş kaynakların bulunmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra geliştirilmesi gereken eğitim kaynaklarının halkın farklı kesimlerine uygun olarak çeşitlendirilmeleri gereklidir. Halk eğitiminin yaygınlaştırılabilmesi için kurumsal bir yapı gerekmektedir. Sivil Savunma Müdürlükleri’nce verilen yükümlü ve gönüllü eğitimleri yaygın olarak halkın her kesimine ulaşmamaktadır. Ayrıca, bu eğitimlerde daha çok afet anı ve sonrasına yönelik beceriler ele alınmaktadır. Bu programlarda afet riski algısını geliştirme ve olası zararları azaltma bilincini geliştirme çabaları zayıf kalmaktadır.

Ayrıca hali hazırda afet zararlarını azaltmak ve hazırlıklı olmak için yapılan mahalle örgütlenmelerinin bulunduğu mahalleler Türkiye’nin tümü düşünüldüğünde çok azdır ve sürdürülebilirlikleri sınırlanmıştır. Genel olarak bu ilk adımları kurumsallaştırmak, halk eğitiminin ve örgütlenmesinin sistematik, yaygın, bilimsel standartlara uygun ve sürdürülebilir olmasını getirecektir. Eğitim çalışmalarında afet sonrası ve sonrası döneme daha çok vurgu olduğu, afet öncesi zarar azaltma konularının daha az işlendiği görülmektedir. Afet eğitimin içeriğinde afet öncesi ve sonrası evrelerin dahil edilmesine dikkat edilmelidir. Çok sayıda kurum ve kuruluşun yürüttüğü eğitim ve bilinçlenme çalışmalarının eşgüdümü, eğitici eğitimi ve eğitimin yerin demografik bilgileri temel alınarak hazırlanacak eğitim materyalleri ile her kesime götürülmesinin sağlanması dikkat edilmesi gereken konulardır. Valilik, Belediye, STK’lar, meslek örgütleri ve medyada 1999 sonrası depremlere hazırlıklı olma ve zarar azaltma konularında oluşmuş olan bilinçlenme ve motivasyonun eşgüdüm içerisinde, belli bir kurumsal yapı içinde sürdürülmesi çok önemlidir. Kurumsal yapı içerisinde eğitimin tüm hedef kitlelere taşınmasının sağlanması, eğitici ve eğitim standartlarının belirlenmesi ve izlenmesi boyutlarının yer alması gereklidir (Karancı ve diğ., 1999; Akşit ve diğ., 2004).

Yerel yönetim, idareler ile birlikte kurum ve kuruluşlar için değişik seviyede ve yetki alanı içinde (ev, kurum ve kuruluş, mahalle, semt, köy, kasaba, ilçe, il, bölge ve ülke genelinde) sorumlu olunan ölçeğe uygun olarak her tür tehlikeye, bütün idari düzeylere ve afet yönetiminin bütün fonksiyonlarına, sistemin bütün aşamalarının nasıl uygulanacağını öğretilmesi gerekmektedir. Gerçekte afet konusundaki teorik ve tatbikatlar gibi pratik eğitimler; gelecekteki acil durumları önlemeye ve zararlarını azaltmaya yönelik olmalıdır. Bunun için her yetki alanı içinde, Afet Yönetimi Sisteminin tüm bileşenlerinin tanımlanması, uygulanması ve bu çalışmaların koordinasyonunun sağlanması gerekmektedir.

Teşekkür

Üyesi olmaktan onur duyduğum Felakette Acil Yardım Derneği’ne (FAYDER) bu sempozyuma katılmam için gerekli motivasyon ve desteği sağladığı için çok teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

1. AKMAN, N., İSKENDER, H., KADIOĞLU, M., KAPDAŞLI, I., URAL, D., 2001. Gönüllü Kaynakların Geliştirilmesi, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
2. AKMAN, N., URAL, D., 2001. Afete Dirençli Toplum Oluşturma Seferberliği, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
3. AKŞİT, B., G., ERKUT, M., KADIOĞLU, A.N., KARANCI, S.M., ŞENER, A. TEZER, D., URAL, A., ÜNLÜ, 2004. Eğitim ve Sosyal Çalışmalar, İstanbul Deprem Master Planı.
4. GÜRKAYNAK, İ, M. KADIOĞLU, H.A. POYDAK, 2004: KIZILAY ile Güvenli Yaşamı Öğreniyorum – Öğretmen Kitabı, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, ISBN-975-92079-2-3.
5. KADIOĞLU, M., İ. GÜRKAYNAK, H.A., POYDAK, 2004: KIZILAY ile Güvenli Yaşamı Öğreniyorum – Öğrenci Kitabı, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, ISBN-975-92079-1-5.
6. KADIOĞLU, M., İ. HELVACIOĞLU, N. OKAY, A. TEZER, L. TRABZON, H. TÜRKOĞLU, Y.S. ÜNAL, R. YİĞİTER, 2005. Okullar İçin Afet Yönetimi ve Acil Yardım Planı Kılavuzu, Mayıs-2003, İTÜ Afet Yönetim Merkezi Yayınları, İTÜ Press (baskıda).
7. KADIOĞLU, M., İSKENDER, H., 2001. Acil Durumlarda Basın ve Halkla İlişkilerin İlkeleri, İTÜ Afet Yönetim Merkezi-İTÜ Press Yayınları, İstanbul.
8. KARANCI, N.A., AKŞİT, B., ANAFARTA, M., OĞUL, M. VE ÜNER, G. 1999. Depremlere Karşı Hazırlıklı Olmak İçin Öğretme ve Uygulama Kılavuzu, ODTÜ Afet Yön. Uyg. ve Araş. Merkezi.